

İLETİŞİM ÇALIŞMALARINDA UYGULAMALI KURAM EĞİTİMİ: İLETİŞİM KURAMLARI DERSİ ÖRNEĞİ

Tamer BAYRAK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye

tamer.bayrak@comu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0776-1606>

Deniz YENGİN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türkiye

deniz.yengin@comu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6846-0770>

<i>Atıf</i>	Bayrak, T. & Yengin, D. (2022). İletişim Çalışmalarında Uygulamalı Kuram Eğitimi: İletişim Kuramları Dersi Örneği. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 12 (4), 1152-1167.
-------------	---

ÖZ

İletişim çalışmalarında kuramsal bilginin önemi tartışılmaz biçimde büyüktür. Araştırmacı tarafından ele alınan problemin incelenmesi ve çözümü için kuramsal bilginin rehberliği, elde edilecek sonucun sınanması ve bilim normlarında sunulabilmesi için gereklidir. Ancak iletişim içerikli derslerde bu bilgilerin öğrencilere aktarılmasında sorunlar yaşanabilmektedir. Bu sorunların başında gelen öğrencideki dikkat ve meditasyon eksikliği önemli bir problem olarak göze çarpmaktadır. Problemin aşılabilmesi içinse uygulamalı ders anlatımının önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın araştırma aşamasında rastgele seçim yöntemiyle seçilmiş, İstanbul Aydın Üniversitesi Yeni Medya Programının 13 yüksek lisans öğrencisiyle odak grup çalışması gerçekleştirilmiştir. Güz 2021-2022 eğitim-öğretim döneminde yer alan Yeni Medya Uygulamaları dersinde öğrencilerle odak grup biçiminde çalışılmıştır. Ders bağlamında bazı iletişim kuramları uygulamalı biçimde öğrencilere aktarılmış, öğrencilerden derslerde aktarılan kuramsal bilgilerle ilişkili makale yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin araştırmalarıyla ilgili makale çalışmaları bağlamında iki ay içinde veriler toplanmış ve araştırmalar sona ermiştir. Bu araştırmalarda saptanan ve incelenen problemlerin kuramlarla ne ölçüde örtüştüğü ve bu bilgilerin ne ölçüde uygulanabildiği içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Böylelikle kuramsal ders içeriği ile uygulamalı dersler arasındaki uygunluk derecesi ve öğrenci açısından kalıcılığı araştırılmış, öneriler getirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Sosyal Bilimler, Kuram, Uygulamalı Eğitim.

APPLIED THEORY EDUCATION IN COMMUNICATION STUDIES: EXAMPLE OF COMMUNICATION THEORIES LECTURE

ABSTRACT

The importance of theoretical knowledge in communication studies is indisputably great. Guidance of theoretical knowledge for the examination and solution of the problem handled by the researcher is necessary for testing the result to be obtained and presenting it in scientific norms. However, there may be problems in transferring this information to students in courses with communication content. At the beginning of these problems, the lack of attention and meditation in the student stands out as an important problem. In order to overcome the problem, it is considered that applied lectures are important.

In this context, a focus group study was carried out with 13 graduate students of Istanbul Aydın University New Media Program, who were selected by random selection method in the research phase of the study. In the New Media Applications course in the Fall 2021-2022 academic year, students were studied in a focus group form. In the context of the lesson, some communication theories were transferred to the students in a practical way, and the students were asked to write articles related to the theoretical information conveyed in the lessons. In the context of article studies on students' research, data were collected within two months and the research was concluded. The extent to which the problems identified and analyzed in these studies overlap with the theories and to what extent this information can be applied were examined by the content analysis method. Thus, the degree of compatibility between the theoretical course content and the applied courses and its permanence in terms of students were investigated, and it was aimed to make suggestions.

Keywords: *Communication, Social Science, Theory, Applied Education.*

GİRİŞ

Günümüzde okul toplum yaşamının önemli bir parçasıdır. Bireyler, ortalama altı – yedi yaşından itibaren okul kurumuyla tanışmakta ve hayatlarının önemli bir bölümünde bu kurumla etkileşimde olmaktadır. Okul, bireyin kültürel ve kurallar gibi bilgilerle beceri ve anlayışları sistematik bir sıralamada, eğitim – öğretim adı altında edindiği ortamdır. Bu bağlamda okul, çift yönlü iletişim modelinin uygulandığı enformasyon ortamı olarak öne çıkmaktadır. Bireyin temel hakkı olan eğitimin yaş ve seviyelere uygun olarak dönemlere ayrıldığı okulda geleceğe açıkça yön verilmektedir.

Modern toplumlarda önemli bir yeri olan üniversitelerde eğitim kuramsal ve uygulamalı içeriklere sahiptir. Ancak bu noktada en çok dikkat çeken noktalardan biri kuramsal içerik aktarımında yaşanan zorluklardır. Uygulamalı eğitimin oyunlaştırıcı yapısı ve tasarım üretimi açısından öğrencinin oldukça ilgisini çekecek yapıdadır. Herhangi bir uğraşı gerektirmeyen ve genellikle yazılı kaynaklar vasıtasıyla aktarılan kuramsal derslerde ise odaklanma ve meditasyon kayıpları mevcuttur. Özellikle mesleki yaşamda bireyden talep edilen tasarımsal gereklilikler eğitim alan öğrencilerde farkındalık oluşturmaktadır. Bu bağlamda profesyonel içerik tasarımı için önemli olarak görülen bilgilerin haricinde bir eğitim akışı öğrencinin eğitimi edinmesinde direnç geliştirmesine neden olabilmektedir. Bu açıdan teorik içeriğin aktarımında öğrenci tarafından geliştirilen direnç sorunsalının analizinin yapılması ve saptanan problemlerin ıskartaya çıkartılabilmesi için uygulamaların geliştirilmesi oldukça önemli hale gelmiştir.

Pek çok disiplin gibi iletişim de dizgeli (sistematik) bilgi kümesi anlamını taşıyan bilimin bir üyesi olarak anılmaktadır. Aksiyomatik ve pozitif olarak sınıflandırılan bilim içinde pozitivist özelliği olan sosyal bilimler, günlük sorunların çözümü amacıyla 18. yy.'da başlayan kuramsal çalışmalarla yeni bir boyuta sahip olmuştur (Aziz, 2003). Her yaş ve seviyede çeşitli başlıklar altında verilen sosyal bilim eğitimleri ise güncel müfredata uygun olarak teorik ve uygulamalı biçimde oluşturulmaktadır. Türkiye'de geleneksel (Karakuş, 2014) ve güncel eğitim seviyeleri (ilkokul, ortaokul, lise, üniversite) teori ve uygulama formatı açısından farklı yüzdelerle dağılımlara sahiptir. Ancak özellikle üniversite düzeyindeki sosyal bilim eğitimlerinde teorik ve uygulamalı içerikte eşit dağılıma özen gösterilmektedir.

Sosyal bilim bağlamında iletişim fakültelerinde öğrenciye aktarılan derslerin kuram temelli yaklaşımı benimsemesi, meslek hayatını uygulama ağırlıklı geçirecek olan birey için hayati öneme sahiptir. Yapacak olduğu uygulamaları bilimsel ve kuramsal temele dayandıramayan birey, gerçekleştireceği tasarımsal içeriğe tam anlamıyla hakim olmayacak, tasarımını tanımlayamayacak, hedef kitleye aktaramayacak ve nihayetinde elde ettiği başarı beklentisinden düşük olacaktır. Bu anlamda sözü edilen başarı, bireyin ürettiği tasarımsal içeriğin temelinde yer alan bilgiye hangi düzeyde hakim olduğuyula doğru orantılıdır. Bilginin, birşey elde etmenin ve üretmenin teknik bilgisi olduğu düşünüldüğünde, üretimden elde edilen unsurun tanımlanabilmesinin ve doğru bir şekilde hedef kitleye iletilebilmesinin sağlam kuramsal alt yapıyla mümkün olduğu açıkça görülmektedir. Bu teknik bilgiler de evrilerek

benzer teorilerle desteklenmekte ve kendisinden sonra gelecek teknik bilgiyi hazırlamaktadır (Forestieri, 2005: 9). Bu nedenle her ne kadar tasarımsal derslerin mesleki yaşamdaki önemi büyük olsa da kuramsal alt yapının sağlam temelde gelişmesi, bilinçli üretimi teşvik edecek, anlamsal açıdan zenginlik sağlayacak ve bu üretimle gerçekleştirilmek istenen iletişim sürecinin başarılı şekilde tamamlanabilmesini sağlayacaktır.

Sosyal bilim içerikli derslerde öğrenciye aktarılan bilgilerin kuram ağırlıklı olması öğrencide dikkat ve meditasyon kaybına yol açabilmektedir ve bu durum akademisyenlerce bilinen bir gerçektir. Öğrencinin hangi seviyede olursa olsun üzerine düşünülmesi, mevcut bilgilerle harmanlanarak işlenmesi ve yorumlanması gereken kuramsal bilgilere karşı yaşadığı dikkat ve meditasyon kayıpları, ders aktarımının mevcut müfredat süresine sığamamasıyla sonuçlanabilmektedir. Bunun sonucunda istenen ve aktarılması gereken kuramsal içerik aktarılamamakta veya yarım kalmakta, tasarım alt yapısı için hayati öneme sahip olan kuram temeli eksik kalmaktadır. Bunun önlenmesi için gerekli akademik çalışmaların yapılması sorunsal olarak görülen kuram aktarımındaki dikkat ve meditasyon kayıplarından bazı unsurları ıskartaya çıkarmaya yardımcı olacaktır. Ancak bu konuda Türkiye’de yeterince çalışma yapılmamış olması göze çarpmaktadır. Bu çalışma da, kuram aktarımının uygulama yöntemleriyle nasıl eşleştirilebileceğine ve sonuçlarının neler olduğuna odaklanmaktadır.

Çalışmanın araştırma aşamasında İstanbul Aydın Üniversitesi Yeni Medya Programının 13 yüksek lisans öğrencisiyle odak grup çalışması gerçekleştirilmiştir. Güz 2021-2022 eğitim-öğretim döneminde yer alan *Yeni Medya Uygulamaları* dersinde öğrencilerle odak grup biçiminde çalışılmış, önce bazı başlıca iletişim kuramları uygulamalı biçimde, ders bağlamında aktarılmış, ardından öğrencilerden aktarılan kuramsal içeriklerle ilgili makale yazmaları istenmiştir. Buradaki uygulama kuramsal içeriğin makale içeriğine nasıl aktarılabilirliğinin gösterimini ve öğrencilerin pilot çalışmalarını içermiştir. Her bir öğrenciye araştırma yapacağı konuyu ve kuramı seçme özgürlüğü tanınmış, kendilerinden makalelerinde seçtikleri konularla ilgili birbirlerinden mümkün olduğunca farklı kuramı dayanak almaları istenmiştir.

Öğrenciler makale çalışmalarında, teknolojik belirleyicilik kuramı, ağ toplumu kuramı, kamusal alanda dönüşüm kuramı, izleyici kuramı, enformasyon kuramı, aktif izleyici tezi, simülasyon kuramı, suskunluk sarmalı, iki aşamalı akış kuramı, teknolojik determinizm, Kristeva ve metinlerarasılık kuramı, global köy, iletişim ekonomi politiği, iletişimde şırınga modeli, Saussure ve Barthes’in göstergibilim yaklaşımları ile medya ve kültür endüstrisi yaklaşımlarını bilimsel dayanak olarak edinmişlerdir. Öğrencilerin makale çalışmaları 10 Kasım 2021’de başlamış, 10 Ocak 2022’de sonlanmıştır. Bu çalışmalarda ele alınan problemlerin kuramlarla ne ölçüde yorumlanabildiği ve uygulanabildiği içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Böylelikle yoğun kuramsal ders içeriğinin uygulamalı anlatım sonucu ne ölçüde karşılık bulabildiği ve kalıcılığı araştırılmıştır.

Sosyal Bilimlerde Teoriler

Çalışmaya katılan öğrencilerin makaleleri için saptadıkları problemler yeni medya ve iletişim sistemlerinin kullanıcılar nezdinde oluşturduğu olumlu - olumsuz etkiler etrafında toplanmıştır. Günümüzde oldukça hızlı bir şekilde gelişmekte olan yeni medya teknolojilerinin kullanıcı olarak tanımlanan birey üzerindeki etkilerinin belirsizliği ve değişkenliği, toplumların geleceği için ciddi bir sorunsaldır. Tüm dünyayı etkisi altına almış olan bu teknolojilerin sürekli tüketimin yanında üretimi de teşvik etmesi, bireyin üretketicisi olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Bu araştırma için öğrencilerden istenen makale çalışmalarında, öğrencilerin özgür bir biçimde saptadıkları problemler, yüksek lisans seviyesindeki öğrencilerde yeni medya teknolojilerinin ürettiği sorunlara karşı farkındalığın yüksek olduğunu göstermiştir. Bu açıdan yüksek lisans seviyesinde uygulamalı kuram eğitiminin sonunda ortaya çıkan araştırmaların niteliği araştırmanın esas odaklandığı unsurdur.

Tablo 1’de yüksek lisans öğrencilerinin araştırma için seçtikleri konular ve kuramlar belirtilmiştir. Buna göre 13 yüksek lisans öğrencisi toplamda 20 sosyal bilimsel teoriyi araştırmasına dayanak olarak belirlemiştir.

Tablo.1: Yüksek Lisans Öğrencilerinin Seçtikleri Konular ve Yaklaşımlar

Makale No	Tercih Edilen Araştırma Konuları	Tercih Edilen Yaklaşımlar
1	Yeni Medyada İçerik Üretimi Bağlamında Drone Teknolojisinin Kullanımı	Teknolojik Belirleyicilik Kuramı Ağ Toplumu Kuramı Kamusal Alanda Dönüşüm Kuramı
2	Televizyon Yayıncılığının Geleceği: Dijital Yayıncılıkta İzle-Öde Yaklaşımı	İzleyici Kuramı
3	Türkiye'de Faaliyet Gösteren Yemenli Medya Kuruluşlarının Sosyal Medya Kullanım Analizi	Enformasyon Kuramı Aktif İzleyici Tezi
4	Yeni Medyada Ödülün Oyun Bağımlılığına Etkisi: Ready Player One Film Analizi	Simülasyon Kuramı Suskunluk Sarmalı
5	İnternet Haberciliğinde Yapay Zekâ Gazeteciliğinin Eşik Bekçiliği Açısından İncelenmesi	İki Aşamalı Akış Kuramı
6	Türk Spor Medyasında Dijitalleşmenin Etkisi: Exxen UEFA Şampiyonlar Ligi Turnuvasının Dijital Yayını	Teknolojik Determinizm
7	Okullarda Öğrencilerin Teknoloji Okuryazarlığı Becerilerinin Geliştirilmesine Okul Yöneticileri Perspektifinden Bakış	Kristeva ve Metinlerarasılık Kuramı Yeniliklerin Yayılımı
8	Sosyal Medya Teşirciliğinin Kadın Erkek İlişkileri Üzerindeki Etkisi	Enformasyon Kuramı, Global köy kavramı
9	Youtube Gazeteciliği Ekseninde Dönüşen Geleneksel Gazetecilik: Gerçektivi Örneği	Kullanımlar ve Doyumlar, İletişimin Ekonomi Politigi, İletişimde Şırınga Modeli
10	Sosyal Medyada İlaç Pazarlaması: World Medicine Reklamlarının Göstergibilimsel Analizi	Saussure Göstergibilim Rolart Barthes
11	E-Ticaret Pazarının Türkiye'de Bilinçsiz Üretim ve Tüketiminin İşçi Sınıfına ve Doğaya Etkisi	Karl Marx Yabancılaşma Medya ve Kültür Endüstrisi
12	Tiktokable Kavramının Dijital Oyun Üretimi Çerçevesinden İncelenmesi	Kullanımlar ve Doyumlar Simülasyon Kuramı
13	E-Ticaret Sitelerinin Pazarlama Çalışmaları Kapsamında Görseller Aracılığıyla Uyguladığı Clickbait(Tık Tuzağı) Yöntemleri	Kullanımlar ve Doyumlar

Öğrencilerin araştırmalarında dayanak olarak kullandığı kuramlara bakıldığında, sosyal bilim için oldukça önemli olan temel iletişim kuramlarının ve göstergibilimsel yaklaşımların çalışmalara rehberlik ettiği görülmektedir. Bu kuramlar iletişim disiplininin kaynak ve hedef üzerindeki etkilerini ortaya

koyabilmek için ortaya konmuş ve doğrulukları defalarca sınanarak toplumlara mâl olmuş işlenmiş bilgiler olması açısından oldukça önemlidir. Çalışmanın bu bölümünde öğrencilerin araştırmalarında tercih ettikleri yaklaşımlar kısaca tanımlanmıştır.

Bu kuramlardan ilki teknolojik belirleyicilik kuramıdır. Bu kuram, geleneksel medyadan teknolojinin ışığında evrilen yeni iletişim teknolojilerinin toplumda kültürel ve örgütlenme yapısı bağlamında dönüşüme neden olduğu düşüncesine dayanmaktadır (Uzun, 2013: 107). Teknolojiyi bağımsız değişken olarak kabul eden bu anlayış teknolojiyi, dünyadaki sorunların çözümü ve toplumun dönüştürücüsü olarak görmektedir. Ancak teknoloji tarafsız olmamakta, egemen güçlere hizmet etmekte ve değişim yönünde potansiyel sağlamaktadır (Yaylagül, 2017: 69).

Ağ toplumu kuramına bakıldığında Manuel Castells'in toplumları anlamak için onların iletişim teknolojilerine, dolayısıyla da medya yapılanmalarına bakılması gerektiği savı göze çarpmaktadır (Güngör, 2016: 212-215). Burada bahsedilen ağ, belirli bir sosyal organizasyonda önde gelen değerlerin ve çıkarların komutlarını yürüten bir bilgi ağıdır (Castells, 2004: 114). Ağ toplumunda metin, görüntüler ve sesler, küresel bir ağda ve çok farklı noktalardan etkileşimli biçimde iletişimin sahip olduğu karakteri tamamıyla dönüştürmüştür (Castells, 2005: 440). Bu bağlamda kuram, iletişim teknolojileri nezdinde açığa çıkan ağ toplumu kavramını kapsamlı biçimde tanımlamaktadır.

Bir diğer yaklaşım olan kamusal alanda dönüşüm, devletle toplumun entegrasyonu ile kamunun yapısal dönüşümünün sağlanabileceği (aktaran: Falay, 2014 59) gerçeğinden yola çıkmaktadır. Bu bağlamda 19. yüzyıldan günümüze kamusal alanda dönüşüm açısından kitle iletişimin geçirdiği süreci üç temel aşamada sınıflandırmaktadır. Birinci aşamada, yani 19. yüzyılın ortalarına kadar basın da toplumun gözünde en az devlet kadar etkin ve yetkindir. İkinci aşama 19. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın ortalarına kadar sürmekte, bu aşamada basın siyasi partilerin etkisi altına girmektedir. Üçüncü aşamada ise halkın ya da izleyicinin kitle iletişim kuruluşları veya medya için tüketici olarak tanımlandığı süreç başlamaktadır (Güngör, 2016: 371-373).

Araştırmalarda yer bulan izleyici kuramında, 1950'li yılların ortalarından itibaren yapılan araştırmalarda elde edilen bulgular pasif izleyici yaklaşımından aktif izleyici yaklaşımına doğru bir evrilişin söz konusu olduğunu göstermektedir. Bu evriliş iletişim alanında bir bakıma paradigma değişikliği olarak da nitelendirilmektedir (Güngör, 2016: 129). Evriliş sürecinde ortaya çıkan medya için izleyici iki açıdan önemlidir. Biri tüketicidir, çünkü reklam kapitalist toplumun temel sistemlerinden biri konumundadır. İkincisi ise satış için üretilen meta olarak konumlanmadır (Yaylagül, 2017: 165-166).

İletişimin temel kuramlarından biri olan enformasyon kuramı, Laswell'in modelinin ardından geliştirilen matematiksel iletişim modeli olarak anılmaktadır (Gallager, 1968: 1), Shannon ve Weaver'ın geliştirdiği bu yaklaşımın önemli bir farkı gürültü (teknik veya soyut, iletişime olumsuz etki edebilen her şey) etkisinin dikkate alınmasıdır ve bu yaklaşımda Shannon'ın bakış açısının özü, herhangi bir kaynak çıktısı değil, olası kaynak çıktuları kümesidir (Gallager, 2007: 6). Bu açıdan kuram iletişimin teknik boyutunu önemsemektedir (Güngör, 2016: 65-66). Laswell kişiler arası iletişim sürecini anlamak ve tanımlamak için şu soruları sormaktadır; kim-kaynak, kime-hedef, hangi kanalla-kanal, iletim aracı, hangi etki ile, ne söylüyor? İleti, mesaj (Yaylagül, 2017: 57).

Öğrenci çalışmasında Laswell'in enformasyon kuramıyla birlikte yer bulan aktif izleyici tezi iletişim alanında bir diğer paradigma değişikliği olarak algılanmaktadır. Bu durumda iki önemli unsur vardır; birincisi izleyicinin atomize birim konumundan etkin birey konumuna taşınmasıdır. Bu değişiklik iletişimde kuramsal çerçevenin de değişmesine neden olmuştur (Güngör, 2016: 149-150). Bu nedenle, izleyici araştırmacıları, izleyicinin bazen aktif, bazen pasif, bazen homojen ve bazen farklı olup olmadığından ziyade, izleyicinin medyayı neden gösterilen yollardan anlamlandırdığını daha açık biçimde açıklamayı umabilirler (Varol, 2012: 147).

İletişim çalışmalarında son dönemde güncel çalışmalara dayanak oluşturan Jean Baudrillard'ın simülasyon kuramı sayısal düzlemde imgenin dönüşüme uğrayıp simülakrlarla yer değiştirdiği savını ileri sürmektedir. Buradaki simulakr, gerçekmiş gibi davranarak simülasyonu oluşturan, gerçeklik algısını pekiştiren öğeleri ifade etmektedir. Bunun için Disneyland örneğini veren Baudrillard, gerçek yaşamın içinde gerçeklikten kopyalanarak çoğaltılan imgelerin inkâr edilemez biçimde ve fazlaca yer aldığını belirtmektedir. Bu bağlamda gerçek nesnenin yapay olarak yeniden üretilmesi anlamına gelen simülasyon hakikati gizleme amacıyla dolaşan simulakrların alıcıya gerçekmiş gibi görüldüğü yapay bir dünyayı ortaya koymaktadır (Baudrillard, 2016).

Tüm bu yaklaşımların yanında çalışmalarda yer alan önemli bir yaklaşım Elizabeth Noelle Neumann'ın ortaya koyduğu suskunluk sarmalı olmuştur. Neumann, insanların güçlüden yana duruş sergiledikleri argümanını ortaya koymuş ve 1984 yılında yaptığı bir dizi çalışmada bireylerin herhangi bir konuda fikir oluşturması gerektiğinde toplumun genel kanaat iklimini gözlemleyerek kendi kanaatlerini oluşturduklarını belirlemiştir. Bu anlamda, tetikleyiciler ne olursa olsun, iktidar karşısında sessiz kalmalarının veya çoğunluğun görüşlerini dile getirmelerinin arkasında yaygın bir korku ve güvensizlik vardır (Güngör, 2016: 379). Ayrıca bu kurama göre, insanlar, kendi düşünceleri toplumun egemen genel düşüncesinden farklı olduğu zaman toplum tarafından dışlanmaktan korkmaktadırlar (Yaylagül, 2017: 81).

İletişimin temel yaklaşımlarından biri olan iki aşamalı akış teorisi, kitle iletişim araçlarının etkisinin insanların düşündüğü kadar güçlü olmadığına işaret etmektedir. İnsanların seçimlerinde kanaat önderi çok önemlidir. Bireyler toplumda yalnız değildir ve farklı seviyelerde ilişki içerisindedir. Kitle iletişim araçlarının propagandası karşısında bireyler eşit değildir, ancak iletişim sürecinde farklı roller üstlenmektedirler. Bu rollerde aktif rol oynayanlar (kanaat öncüleri), farkındalıkları, sosyallikleri ve liderlik rolleri ile karakterize edilmektedir (McQuail & Windahl, 2005: 85). Bu özellikler günümüzde kanaat öncülerinde aranan temel özellikler olarak öne çıkmaktadır.

McLuhan'ın teknolojik determinizm kuramında ise teknolojinin keşfedilmesinden ve yenilenmesinden ilham alınmıştır (Hartley, 2011: 244). McLuhan'a göre teknoloji kitleleri belirlemekte ve bu bağlamda belirginliği ifade etmektedir. Belirginlik ise, bir kerede tek bir şeyi, duyuyu, tek bir zihinsel ya da fiziksel işlemi dile getirmek anlamına gelmektedir (McLuhan, 2007: 28). Teknoloji duyularımızı genişletmekte ve genişlediği taktirde yeni teknolojinin içselleştirilmesiyle birlikte hızla yeni kültürel aktarımlar ortaya çıkmaktadır. McLuhan'a göre artık elektrik teknolojisi merkezi konumdadır (Barbier & Lavenir, 2001: 303). Bu bağlamda tüm dünya görüntü ve mesajlarla kaplanmış durumda ve televizyon özelinde bireyler dünyanın herhangi bir yerindeki olaydan anında haberdar olabilir hale gelmektedir (Yaylagül, 2017: 69).

McLuhan'a göre elektromanyetiğin keşfinden bu yana insanlar kökenlerine, kabileciliğe yönelmiş ve hızlı biçimde küçük bir köyde yaşar gibi dönüşüm geçirmiştir. Ancak bu köy, teknoloji merkezli bir köy olup, yaşam ve teknolojinin iç içe geçtiği, dijital teknoloji tarafından organize edilen bir yapıdır. McLuhan teknoloji aracılı bu köyün söze dayalı iletişimin yoğun olarak kullanıldığı ve kendi içinde sürekli gelişen bir evren olduğunu ifade etmektedir (Güngör, 2016: 189). Öyle ki bu dönüşüm kaçınılmaz biçimde kullanım - doyum ilişkisini de dönüştürmüştür.

Gönderici-alıcı ve mesaj sürecine dayalı iletişim araştırmalarının uzantısı olan kullanımlar ve doyumlar 1960'lı yılların ortalarında izleyici merkezli tutumların gelişmesiyle, Amerikalı, Kuzey Avrupalı ve İngiliz iletişimciler tarafından ortaya konmuştur (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 187-188). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı, iletişim araştırmalarında önemli bir yere sahiptir ve izleyicilerin dikkatini çeken, onlara doyum duygusu veren hazzı incelemek için geliştirilmiştir (Yüksel, 2013: 85). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımına göre izleyiciler, medyadan aldıkları bilgileri dahil oldukları grubun diğer üyeleriyle paylaştıkları ortak kültürel kodlar çerçevesinde yorumlamaktadırlar (Yaylagül, 2017: 73).

Öğrencilerin çalışmalarında kullandığı bir diğer yaklaşım olan ve Adorno, Golding, Murdock, Mosco, Garnhman, Chomsky ve Herman gibi akademisyen ve aydınların öncülüğünde geliştirilen iletişimin ekonomi politikası yaklaşımının kaynağı, Marksist gelenek içerisinde biçimlenen eleştirel ekonomi politikasıdır. Genel olarak ekonomi politikaları iki temel başlığa ayrılmaktadır. Bunlar klasik ekonomi politikaları ve eleştirel ekonomi politikalarıdır. Klasik ekonomi politikaları bireyin piyasadaki egemenliğini varsayarken, eleştirel ekonomi politikaları bireysel egemenliğin olmadığını, bireyde belirli tüketim eğilimlerinin oluştuğunu, bunun sonucunda da satın almaya yönlendirmenin gerçekleştiğini savunmaktadırlar (Güngör, 2016: 145-149). Bu ayrım iletişim alanında yapılan çalışmalarda incelenen problemlerin ele alınış biçimini etkileyebilmektedir.

Kitle iletişim araçlarının etkileri konusundaki önemli araştırmalardan biri de Payne Vakfı'nın gerçekleştirdiği araştırmadır. Vakıf, filmlerin çocuklar ve ergenler üzerindeki etkisini ölçmek için toplam 13 araştırma gerçekleştirmiştir. Bu araştırmalarda film içeriği, izleyici profili ve çocuklar üzerindeki etkisi gibi üçlü sınıflandırmaya dayalı analiz teknikleri uygulanmıştır. Bu nedenle sinemaya giden çocukların çoğunun duygusal ve davranışsal yönelimlerini izledikleri filmlerin etkisiyle şekillendirdiği gözlemlenmiştir. İletişimde sınıra model olarak bilinen modelin bu çalışmalardan elde edilen sonuçlardan geliştirildiği belirtilmektedir (Güngör, 2016: 88-89).

Toplum hareketinin çok hızlı gerçekleştiği yirminci yüzyıl, aynı zamanda düşünce ve toplum hareketi tarihinin de en verimli yılı olmuştur. Değişen toplumsal dinamiklerle ortaya çıkan sorunları pek çok düşünür araştırmış olsa da bunlardan en dikkat çekenlerinden biri, eski adıyla Sosyal Araştırmalar Enstitüsü olan Frankfurt Okulu'nun çalışmalarıdır (Koç, 2021: 40). Frankfurt Okulu düşünürlerinden Theodor W. Adorno'nun kültür endüstrisi teorisi, ekonomi politik ile kültürel analizin bir karışımı konumundadır. Adorno temel olarak medyanın kültürel ve ideolojik etkisini incelemektedir. Ancak bu sorunu emek ilişkilerinde ve dolayısıyla ticari çıkarları merkeze alan bir kapitalizm anlayışıyla ele almaktadır. Endüstriyel ortamda kitle iletişim araçlarının kendisi birer meta işlevi görmektedir. Bu bağlamda kitle iletişim araçları hem bir metadır hem de diğer metaların satışına katkı sağlamaktadır (Güngör, 2016: 163-165).

İletişimde bir diğer önemli etken olan yeniliklerin yayılması, yeniliklerin belirli kanallar aracılığıyla sosyal ağın üyeleri arasında zamanla yayılması sürecini ifade etmektedir. Bu anlamda yeniliklerin yayılması teorisi, bireyler, kuruluşlar ve topluluklar tarafından yeni olarak tanımlanan olguların kabul ve ret sürecini belirtmektedir. Bu süreçte birey tarafından uyum kararı alındığında uygulama aşaması başlamakta ve son aşamayı ifade eden onay süreci ile yeniliği kabul etme ya da reddetme durumu sonuçlanmaktadır (Rogers, 2003).

Karl Marx'ın sosyolojik düşüncesinde önemli bir yeri olan yabancılaştırma kavramı da öğrenci araştırmalarında yer bulmuştur. Felsefe tarihinde bu kavram uzun bir geçmişe sahip olsa da ona sosyolojik bir statü kazandıran ve mevcut toplumsal süreçlerle birlikte ele alan ilk düşünür Marx olmuştur. Marx, yabancılaşma kavramını Hegel ve Feuerbach'ın felsefi kavrayışından ilhamla ele almış ve maddi toplumsal süreçler bağlamında bulgular ortaya koymuştur (Uluç, 2020: 26). Bu bağlamda Marksizm yabancılaşmayı, "insan emeği" ile "üretim araçlarının mülkiyeti" arasındaki ilişkinin, ekonomiden toplumsal yaşama yayılan, çarpık ve eşitsiz bir örgütlenme ağı olarak yorumlamaktadır (Dinç, 2021: 774).

Sosyal bilimsel yaklaşımlar yanında öğrenci çalışmalarında göstergebilimsel çözümler de mevcuttur. Belirledikleri problemleri derinlemesine çözümler için gösteren-gösterilen çözümlerine ihtiyaç duyan genç araştırmacılar alanında önemli göstergebilimcileri referans almışlardır. Öğrenci çalışmalarında yer bulan göstergebilimsel yaklaşımlardan biri Fransız göstergebilimci Julia Kristeva'nın geliştirdiği metinlerarasılık kuramıdır. Bu kurama göre metinler birbirlerine eklenirken ve çoğalırken özünde kültürel üretime temel oluşturmaktadır. Önemli bir göstergebilim kuramcısı olan Kristeva, tarihsel bağlamı göz ardı ederek metinlerin sürekli çoğaldığını ve kesiştiğini, yeni metinlerin temelini oluşturduğunu ileri sürmüştür (Güngör, 2016: 253). Bu bağlamda kuram temel düzeyde iki metin ve herhangi bir olgu arasındaki ilişki, iletişim, paralellik ve karşıtlık,

geçiş ve aktarıma göndermede bulunmaktadır (Bulut, 2018: 2). Böylelikle iletide yer alan unsurların derinlemesine analizi, anlamlandırılması ve durum saptaması yapılabilmekte, ardından gelecek araştırmalarda gereksinim duyulan göstergebilimsel açılımlarda rehberlik edici çalışma elde edilebilmektedir.

Bir diğer göstergebilimci olan Ferdinand de Saussure dilin bir göstergeler sistemi olduğunu ifade etmektedir. Saussure gösteren-gösterilen ilişkisi bağlamında yapılandığı, özünde toplumsala ilişkin dil ile bireysel ilişkin sözün kesin hatlarla birbirinden ayrıldığını ifade etmektedir (Saussure, 2001: 50). Saussure, dil içinde herkesin kabul ettiği anlamın haricinde ikinci anlamın da bulunduğunu ifade etmiştir (Saussure, 2014: 81). Bu bağlamda gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin kullanıcı bireyler arasında gerçekleşen uzlaşma ile belirlendiğini belirtmektedir (Fiske, 2017: 139).

Yapısalcılık, postyapısalcılık ve Marksizmden etkilenen Roland Barthes ise geliştirdiği göstergebilimsel yaklaşımla araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Özellikle de popüler kültürel metin çözümlemeleri konusunda ortaya koyduğu yapıtlar iletişimciler için önemli başvuru kaynağı konumundadır (Güngör, 2016: 253-257). Barthes, çağdaş mitlerin post-kapitalist toplumlarda ortaya çıktığını ifade etmektedir. Buna göre mitin işlevi, insan ve doğanın farklılaşması ve tarihin doğallaştırılmasıdır. Bu bağlamda mitler çelişki giderici olarak görev yapmaktadır (Barthes, 2003).

Sosyal bilimlerde problem çözümü bağlamında araştırmacıların rehberi konumunda bulunan bu kuramlar oldukça detaylı ve yoğun içeriklere sahiptir. Her biri başlı başına inceleme ve tartışma konusu olan bu kuramlar gündeme entegre edilebilir yapılarıyla öne çıkmaktadır. Bu açıdan ilgili kuramlar iletişim yüksek lisans derslerinde mutlaka öğrencilere aktarılmakta, yapılacak araştırmalarda bu kuramların rehberliğinin önemi vurgulanmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin seçtikleri kuramların her biri farklı amaçla geliştirilmiş yaklaşımlardır. Bu açıdan farklı öğrencilerin seçtikleri kuramlarda herhangi bir bağ bulunması beklenmemiş, nitel ve nicel açılımları olan bu yaklaşımlar öğrenciler tarafından özgürce seçilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde de kuramların kısa tanımlamaları nitel ve nicel sınıflandırmaya tabi tutulmadan, mümkün olduğunca makale sıralamasına sadık kalınarak aktarılmıştır.

BULGULAR

Öğrencilerin seçmiş oldukları konularla ilgili araştırmalar 10 Ocak 2022 tarihi itibarıyla sonuçlanmıştır. Bu süre içerisinde neredeyse bütün öğrenciler seçtikleri konularla ilgili edindikleri kuramsal dayanağı sorgulamış ve araştırmayı yürüten hocalarına danışmak durumunda kalmıştır. Ancak öğrencilerin ders haricinde kuramlarla ilişkili kitap okuması yapmasında bazı yetersizlikler yaşadıkları gözlenmiştir. Bu durum tasarım uygulama derslerinin aksine kuram içerikli derslerin, dersten sonra öğrenciler tarafından mutlaka tekrar edilmesi, okuma yapılması ve pratik biçimde etüt edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Nitekim öğrenci çalışmalarına bakıldığında bazı kuramların niteliklerinin çalışmalarla tam olarak örtüşmediği görülmektedir. Tablo 2’de araştırmaya katılan ve çalışmasını sonuçlandıran 13 öğrencinin makale özü yer almaktadır. Burada öğrenciler derste öğrendikleri biçimde makalelerini tamamlamış, makale özünde araştırma konularını, seçtikleri kuramları ve problem saptamalarını öz biçimde aktarmışlardır.

Tablo 2. Öğrenci Araştırma Makalelerinin Özleri

Makale No	Makale Özü
1	Yeni medya bir ok meslek grubu gibi yenilenen ve gelişen bilişim teknolojilerini takip etmekte. Dronelar ve kamera ekimleri yeni medya içerikleri üretim aşamasında etkin olarak kullanılmaktadır. Özellikle deprem, yangın, sel gibi insanların ulaşamayacakları ya da veri almalarının zor olduğu mekânsal çekimlerde dronelerin kullanılması haber içerik hazırlanmasını daha güvenli ve kolaylıkla ulaşılmasını sağlamaktadır. Bunun dışında konser, moda ekimleri, tanıtım filmleri, spor müsabakaları gibi alanlardaki ekimlerin drone ile yapılması haber üreticileri için oldukça görsel zenginlik ve çarpıcılık

	<p>içermektedir. Ayrıca drone çekimleri daha önce yapılan çekim tekniklerine göre maliyet olarak daha ucuz ve daha geniş içerik barındırmaktadır. Ancak bu noktada gelişen teknolojiyle birlikte hayatlarımıza giren dijital güvenlik ortaya çıkmaktadır. Dronelerin herkes tarafından temin edilebilmesi, görüntü kayıt sisteminin bulunması ve ulusal güvenlik açısından bakıldığında çeşitli tehlikeler de barındırmaktadır. Bu çalışma, Dünya’da ve Türkiye’de yeni medya içerik üretimi bağlamında drone kullanımı, yeni medya araçları ile haber çalışmalarına yönelik farklılaşma, dijital güvenlik ve drone ehliyetinin önemini araştırmayı amaçlamıştır. Ülke ve dünya genelinde drone haberleri, çeşitli video düzenleme biçimleri ve dronelerin getirdiği kolaylıklar ve dijital güvenlik platformu incelenmiştir.</p>
2	<p>Televizyon yayıncılığı hayatımıza girdiğinden itibaren çeşitli evrelerden geçerek izleyicileri kendine bağlayacak içeriklerle buluşturmayı amaçlamıştır. Değişen zaman, teknoloji ve sosyo-ekonomik gelişmeler ışığında evrilmiş, karasaldan sayısala, sayısaldan ise dijital dönüşüm sağlamıştır. Bu dönüşüm neticesinde geleneksel yayıncılık yerini dijital yayıncılığa bırakma noktasına yaklaşmıştır. Bu çalışmada geleneksel televizyon yayıncılığının dijital entegre olma çabası, günümüzde yaygın olan izle-öde yaklaşımı ve bu bağlamda televizyon yayıncılığının geleceğinin varabileceği nokta izleyici kuramı ile incelenmektedir. Türkiye'nin en eski ulusal kanallarından ATV ile en yeni dijital platformlardan Exxen örneklem olarak kullanılmıştır. İncelemeler sonucunda geleneksel yayıncılığın temsilcilerinden olan ATV'nin, dijital yayıncılığa açılımında yeterli uygulamalara gitmediği, izle-öde temsilcilerinden Exxen'in ise içerik çeşitliliğini artırma ve dijital yayıncılığa entegre olma çabası halinde gelişimine devam ettiği saptanmıştır.</p>
3	<p>Arap Baharı devrimlerini takip eden geçiş döneminin ardından, Yemen'de iç savaşın patlak vermesiyle 2014 yılından itibaren Türkiye'de Yemen medya kanalları ve kurumları oluşmaya başlamıştır. O günden bu yana bu alan genişlemiş ve Türkiye'deki Yemenli topluluğun sayısındaki artışa paralel olarak bu medya kuruluşlarının sayısı da artmış ve bu kanalların faaliyetleri yurtiçinde ve yurtdışında Yemen halkı üzerindeki etkileri netlik kazanmıştır. Bu kanalların en öne çıkanları arasında (Belqees Tv, Yemen Shababb TV, Almahriah TV) yer almaktadır. Bu nedenle, farklı sosyal medya araçlarını kullanmaları ve kamuoyuna sundukları içerikleri analiz etmek için bu kanallar çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Çalışma, bu kanalların sosyal medyayı kullanımını analiz ederken “Enformasyon ve aktif izleyici tezi” olan iki kurama dayanıyordu. Çalışma aynı zamanda bu kanalların içeriklerini, hedef kitlesini ve bu kanalların sosyal medyadaki web sitelerine ve sayfalarına dayalı etkilerini karşılaştırmayı da ortaya koydu. Çalışma, genel olarak Yemen medyasına ve özel olarak Türkiye'deki Yemen medyasına genel bir bakış içermekte, okuyucunun çalışma konusuna ilişkin bir dizi ayrıntıyı açıkça öğrenmesi amaçlanmaktadır.</p>
4	<p>Spielberg bize "Ready Player One" filmi ile gerçekçi bir gelecek tasviri sunmaktadır. Gelişen teknoloji ile birlikte hareketli görüntü sistemleri önemli bir yere sahip olmaya başlamıştır. Görsel grafiklerin sayısal kodlardan meydana gelmesi insanların birbirleri arasındaki etkileşimini artırmaktadır. Yeni dijital dünya sanal gerçeklik ile birleştiğinde yeni bir evren modeli ortaya çıkmaktadır. Bu modele metaverse yani evren ötesi dünya denir. İnsanlar meta evrenlere sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik gibi yeni araçlarla erişecektir. Filmde ailesini küçük yaşta kaybeden Wade Watts, gerçek dünyanın sıkıntılarından kurtulmak için zamanını The Oasis adlı bir oyun evreninde geçirmektedir. Bu oyunun sahibi oyundaki sanal evrene bir anahtar saklamıştır. Bütün servetini ve oyunun kontrolünü anahtarı bulana verecektir. Acımasız bir ödül oyunu oyuna ait şirket yöneticileri dahil herkesi ele geçirebilmektedir. Filmde oluşan bu sanal metaverse dünyanın gelecekte bizim de hiper gerçekliğimiz olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada "Ready Player One" filminde yer alan sanal Oasis evrenindeki ödülün yaratmış olduğu oyun bağımlılığı simülasyon kuramı çerçevesinde içerik analizi yöntemiyle incelenerek analiz edilmiştir.</p>

5	<p>İnternet ile birlikte haberin okuyuculara sunulmasından okuyucuların gazeteciler arasında olan iletişimine kadar pek çok değişim yaşanmıştır. İnternet haberciliği kitlenin haberi almasını hızlandırarak haber kültüründe köklü dönüşümler yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönüşümle beraber okuyucuların haberi okuma zamanını kısaltmıştır. İnternet haber platformları kullanıcıların bu isteklerini karşılayabilmek için habercilikte otomasyona gitmek zorunda kalmaktadır. Böylece dijital gelişmelerle internet haberciliği yapay zekayı kullanmaya başlamıştır. Artık yapay zekâ haberciliği daha hızlı bir forma dönüşerek haberin veriliş şeklini değiştirmiştir. Yapay zekanın birçok alanda kullanılmasıyla başlayan süreç ile internet haberciliğinde sunulan haberler robotik bir süreçten geçmektedir. Bu gelişmelerle birlikte internet haberciliğinde robotik habercilik, birçok ulusal medya kuruluşunda kullanılmaya başlamıştır. Yapay zekâ tarafından haber metinlerinin oluşturulması ve haber kuruluşları web sitelerinde otomatik olarak yayınlanması bu karmaşık sistemlerin düzenlenmesi ve denetlenmesini de zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmada, yapay zekâ algoritmasıyla üretilmiş haber içeriklerinin dili ve tekniği ve editöryal bir işleminden geçmeden okuyucuya ulaşmasının sonuçları iki aşamalı akış kuramı çerçevesinde içerik analiz yöntemiyle incelenmiştir.</p>
6	<p>Medyanın içinde bulunduğu dijital dönüşüm, medyanın bütün alanlarını etkilediği gibi spor yayıncılığını da etkilemiştir. Öyle ki Avrupa’da bir ilk olarak Türkiye’de UEFA Şampiyonlar Ligi, Avrupa Ligi ve Konferans Ligi turnuvaları izleyicilere geleneksel medya aracılığıyla değil, yeni medyanın kapsadığı dijital içerik platformu olan Exxen ile sunulmaya başlanmıştır. Bu çalışmada, Teknolojik determinizm kuramından yararlanılarak, Medyanın dijital dönüşümü UEFA Şampiyonlar Ligi örneklemini üzerinden incelenmiş, Spor yayıncılığındaki bu değişimin izleyiciler üzerinde yarattığı olumlu ve olumsuz özellikler Twitter’da 24.11.2021 - 24.12.2021 tarihleri arasında paylaşılan kullanıcı yorumları analiz edilerek saptanmıştır.</p>
7	<p>21.yüzyıl dünyasında birey olarak var olabilmenin yanı sıra yapısı ve dinamikleri sürekli bir şekilde, hızla değişen ve dönüşen topluma adapte olabilmeyi sağlayan teknolojik ürün ve hizmetler eğitim alanında da yerini almış bulunmaktadır. Çağımızda yaşanan dijital dönüşüm ile yeni medya ortamları, sanal platformlar, web 2.0’in etkileşimli dünyası, bulut bilişim, artırılmış ve sanal gerçeklik, 3D yazıcılar ve yapay zekanın yeni dünyaya farklı bir bakış açısı kazandıran etkisi okullarda da ezber bozan bir inovatif dönem başlatmıştır. Durmaksızın gelişen teknoloji bireylerin kendileriyle ve yaşadığı toplumla olan ilişkilerine her geçen gün yeniden farklı bir tanım kazandırmaktadır. Bu yeniden tanımlama sürecinde bireyler tarafından yaşamlarının her alanında kendileriyle ve diğer insanlarla girdikleri etkileşimde kullanmaları gereken bilgi ve iletişim teknolojileri becerilerinin toplamı olan teknoloji okuryazarlığı kavramının önemi ön plana çıkmaktadır. Yeni Medya çağında okullarda yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim, iş birliği, bilgi ve iletişim teknolojileri; teknoloji/medya okuryazarlığı, öz değerlendirme, girişimcilik, kültürler arası beceriler, üretkenlik, sorumluluk ve liderlik öğrencilerden edinmeleri ve geliştirmeleri beklenen 21. yüzyıl becerileridir. Bu çalışmada öğrencilerin teknoloji okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi sürecinde okul yöneticilerinin okullardaki dijital teknoloji entegrasyonu ve dönüşümüne uyum sağlamasına hangi etmenlerin etki ettiği Yeniliklerin Yayılımı Kuramı ile ifade edilmiştir. Çalışmanın sonucunda okul yöneticilerinin eğitimde teknoloji entegrasyonuna verdikleri önem, bu konudaki mevcut bilgi ve pratik donanımları, tutum ve bakış açılarının okullarda öğrencilerin teknoloji okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesine etki eden en önemli etmenler olduğu görülmüştür.</p>
8	<p>İlerleyen teknoloji ile toplumsal ve sosyal yaşantılar da etkilenmektedir. İnternet v2’ye geçiş ile birlikte sosyal medya, yaşamların odak noktası haline gelmektedir. Sosyal medya platformlarının kolay, ucuz, herkesin ulaşabileceği ve herkesle anında iletişim kurma olanağı sağlayan bir medya alanı olarak da betimlenebilmektedir. Günümüzde istatistiksel verilerle dünya nüfusunun yüzde 59’u yani yarısından fazlası internet kullandığı kanıtlanmaktadır. Bu oranın gün geçtikçe artmasıyla birlikte, kullanıcıların bu</p>

	<p>platformlarda geçirdikleri süre de artmaktadır. Dünyada üzerinde bu kadar etkili bir hale gelen yeni medya kavramlarından sosyal medya, iletişim açısından birçok avantajı kullanıcılarına sunduğu gibi aynı şekilde pek çok problemin de ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu çalışmada, sosyal medya platformları ile birlikte daha bariz şekilde ortaya çıkan teşhircilik kavramının dijital ortamda ki biçimleri, toplumsal ve sosyal yaşantıya etkileri mahremiyet ekseninde etrafında incelenmektedir. Ayrıca McLuhan'ın 'Teknolojik Belirleyicilik' kuramı içerisinde yer alan 'Global Köy' kavramı çerçevesinde bireylerin özel ilişkilerine ve evlilik yaşantılarına etkileri ele alınmaktadır.</p>
9	<p>Geleneksel medyanın gelişen teknoloji ile beraber sosyal medya platformlarında faaliyet göstermesi kitleler tarafından benimsenmektedir. Yeni medya geleneksel medyanın tekniklerini, yöntemlerini ve çalışma biçimini değiştirmiş haber üretimi ve ulaşımı bağlamında insanlara yepyeni olanaklar oluşturmaktadır. Bu olanaklar izleyicilerin ve okurların iletişimlerini ve medyanın gündem belirleme gücünü büyütmektedir. Yeni medya beraberinde coğrafi sınırları da ortadan kaldırmaktadır. Sosyal medyada YouTube en güçlü mecralardan birine dönüşmüş olup, geleneksel medyada yer bulamayanların gündem yaratma, yorum yapma, analiz etme imkanlarını ortaya çıkarmakta ve birer kişisel televizyon sahipliğine dönüştürmektedir. YouTube içerik üreticilerinin patron ve yönetici sansürünü, baskısını ortadan kaldırmakta, daha özgür bir ortam yaratmaktadır. YouTube aynı zamanda habere, analize ve yoruma ulaşmada geleneksel medyanın tekeli kırılmakta ve geleneksel medyadaki haberin maliyetini de ortadan kaldırarak kısıtlı olanaklarla (bir tripod, bir kamerayla) milyonları etkilemeyi başarmakta olup, geleneksel medyadan çok daha etkili olmaya sağlamaktadır. Bu makalede, geleneksel medyada öne çıkamayan medya mensuplarının ve yurttaş gazeteciliğinin de önünü açmakta olan YouTube kanal sahiplerinin, ekonomik olarak da özgürleşmesini ve bu şekilde yeni nesil gazetecilik yapmaya başladıkları incelenmiştir.</p>
10	<p>Dijital teknolojilerin yaygınlaşması ve geliştirilmesi bağlamında, insanlar ilaç şirketleri de dahil olmak üzere kurumsal siteleri aramak, arama motorlarını ve ayrıca sosyal ağları ve anlık mesajlaşma programlarını kullanarak iletişimlerini gerçekleştirirler. Günümüzde ilaç şirketleri, profesyonel doktorlar, eczacılar vd. topluluğuyla çalışarak ürünlerini tanıtmak için çok yatırım yapıyor. Şirketin ve ürünlerinin tıbbi temsilciler aracılığıyla geleneksel tanıtımının yerini, internet ve sosyal ağlar aldı sadece sosyal değil, aynı zamanda ekonomik faktör için de geçerlidir. Bu çalışma, bir şirketin Instagram pazarlaması bağlamında World Medicine yayınlarının göstergebilimsel bir analizini yaptı. Bu yayınlardan 29.09.2021– 6.10.2021 tarihleri arasında 6 adet görsel paylaşılmış ve göstergebilimsel analiz yapılmıştır.</p>
11	<p>Teknolojinin gelişmesiyle birlikte yeni bir ekonomik örgütlenme ve ekonomik sistem oluştu. Buna yeni ekonomi, bilgi ekonomisi ya da e-ekonomi denilebilmektedir. Türkiye'de de elektronik ticaretin hızla büyümesi ve iletişim hızının artması; tekstil, gıda, elektronikten birçok alanda üretim ve kullanım kapasitesini artırmış ve kapitallere kar sağlamıştır. Ancak bunun avantajları kadar dezavantajları da bulunmaktadır; pazarda artan rekabetten dolayı e-ticaret mağazası artmaya başlamış ve birçok e-ticaret mağazası kendi ürünlerini satabilmek için az maliyetli hızlı üretime ve kargolamaya başlamıştır. Bu makalede yavaşça değişmeye ve dönüşme başlayan işçi sınıfının Karl Marx bakış açısıyla yabancılaşması ve artan üretim ve tüketimin doğaya verdiği zarar maliyetiyle hem doğa hem de insan sağlığının konusu ele alınmıştır. E-ticaret sitelerinin daha verimli ve bilinçli kullanılmasının değerlendirilmesi açısından bu makalede veriler röportaj yoluyla toplanmıştır. Röportaj soruları amaçsal örnekleme yoluyla belirlenmiş ve farklı e-ticaret sitelerinde yönetici, uzman, uzman yardımcısı pozisyonlarında çalışanlara sorular sorulmuştur.</p>
12	<p>Yeni medya teknolojilerinde yaşanan gelişmeler her alanda olduğu gibi dijital oyunları da etkilemiştir. Dijital oyunlar popülerlik kazanmaya başladıkları 1980'li yıllardan itibaren teknolojik ve toplumsal gelişmelerden etkilenerek çeşitli türlere ve platformlara ayrılmaya</p>

	başlamıştır. Bu türler için yapılan adlandırmalar çok çeşitli olsa da dijital oyun içerisinde yapılanlar, platformlar ve tüketim alışkanlıkları göz önünde bulundurularak ayrıştırılmaktadırlar. Geçtiğimiz son 10 yıl içerisinde büyük bir gelişme gösteren dijital mobil oyun endüstrisi yeni medya platformlarıyla birlikte dijital oyun üretimi metodolojisinde yeni farklılıklara sebep olmaktadır. Hızlı tüketim ve sosyal ağlardaki video içeriklere benzeyen dijital oyunlar firmalar tarafından üretilerek mobil oyun pazarına sürülmektedir. Bu noktada üretim aşamalarında sosyal ağ platformları kaynaklı etmeye başlamıştır. Hızlı tüketim ve akışım olduğu Tiktok uygulaması özellikle mobil oyunlara içerik olarak kaynaklık etmektedir. Bu araştırmada “Tiktok”dan yola çıkarak ve dijital oyun üreticileri tarafından kullanılan “Tiktokable” kavramı üretim metodolojisi içerisinde incelenmektedir.
13	İnternet çeşitli süreçlerden geçerek bugünkü interaktif halini almıştır. İlk yıllarında merkezi bir yapıya sahip olan internet kullanıcı katılımına kapalıydı. Kullanıcı katılımının da etkisiyle internet artık bir sanal dünya haline geldi. Böylece insanlar reel dünyada yapabildikleri birçok şeyi; eğitim, sanat, eğlence, alışveriş vb. gibi her türlü aktiviteleri internet ortamında da yapmaya başladılar. Alışverişin de internetten yapıyor olması ile birçok e-ticaret sitesi kurularak sanal pazaryerleri sanal dünyada yerini almış oldu ve aralarında rekabet başladı. Rekabetin artmasıyla birlikte pazardaki oyuncular çeşitli kampanyalar ile daha fazla kullanıcı kazanmaya çalışmaktadırlar. Daha fazla kullanıcı kazanmak amacıyla etik olmayan Pazarlama faaliyetleri gerçekleştirmektedirler. Bu makalede bu e-ticaret sitelerinin kampanya kapsamında hazırlanmış oldukları görseller ile kullanıcı kazanmak amacıyla yaptıkları clickbait (tık tuzağı) pazarlama yöntemleri kullanımlar ve doyumlar kuramı çerçevesinde incelenecektir.

Birinci makalede öğrenci yeni medyada içerik üretimi bağlamında drone teknolojisinin kullanımını incelemiştir. Araştırması için teknolojik belirleyicilik, ağ toplumu ve kamusal alanda dönüşüm yaklaşımlarını tercih etmiştir. Her ne kadar öz kısmında bu yaklaşımlara yer vermese de drone teknolojisiyle içerik üretimini ilişkili kuramlarla harmanlamayı başarmıştır. Öğrenci ders harici seçtiği kuramlarla ilgili seyrek de olsa okuma yaptığını belirtmiştir.

İkinci makalede öğrenci televizyon yayıncılığının gelişimi bağlamında dijital yayıncılıkta izle-öde yaklaşımını izleyici kuramını baz alarak incelemiştir. Türkiye'nin ulusal kanallarından ATV ile Exxen yayın platformunun karşılaştırıldığı bu araştırmada izleyici yaklaşımının ve aktif izleyici tezinin başarılı şekilde ele alındığı görülmüştür. Bu anlamda araştırma iki farklı yayın platformunun teknik niteliklerinin saptanmasını ayrıca içermiştir. Öğrenci ders harici seçtiği kuramla ilgili seyrek de olsa okuma yapabildiğini, mesleğinden dolayı okuma yapmaya yeterince zaman ayıramadığını belirtmiştir. Üçüncü makalede öğrenci Türkiye'de faaliyet gösteren Yemenli medya kuruluşlarının sosyal medyayı kullanımlarını analiz etmiştir. Öğrenci gerçekleştirdiği araştırmada üç adet medya kuruluşunun sosyal medya paylaşımlarını enformasyon kuramı bağlamında başarılı biçimde sınıflandırmıştır. Ancak aktif izleyici teziyle araştırma konusunun yeterince ilişkilendirilemediği görülmüştür. Bu durumda öğrencinin yabancı uyruk olmasının, yeterli Türkçe okuma yapamamasının önemli bir etken olduğu gözlenmiştir.

Dördüncü makalede öğrenci yeni medyada ödülün oyun bağımlılığına etkisini Ready Player One film analizi bağlamında incelemiştir. Bu araştırma için simülasyon kuramını ve suskunluk sarmalı yaklaşımını benimseyen öğrenci, filmi içerik analizi çözümleme yöntemiyle analiz etmiş ve saptamalarda bulunmuştur. Araştırmanın literatür ve inceleme kısımlarına bakıldığında bahsi geçen kuramların başarılı biçimde özümsemediği gözlenmiştir. Öğrenci ders harici seçtiği kuramlarla ilgili okuma yaptığını belirtmiştir.

Beşinci makalede öğrenci internet haberciliğinde yapay zekâ gazeteciliğini eşik bekçiliği açısından incelemiştir. Yapay zekâ algoritmasıyla üretilmiş haber içeriklerinin editöryal süreçlerinin incelendiği bu araştırmada araştırmacı iki aşamalı akış kuramını tercih etmiştir. Araştırmanın içeriğine bakıldığında

yapay zekâ ve insan tarafından üretilmiş haber örneklerinin sınıflandırılarak çözümlendiği ve kuramla başarılı biçimde ilişkilendirildiği görülmüştür. Öğrenci ders harici seçtiği kuramla ilgili bolca okuma yaptığını belirtmiştir.

Altıncı makalede öğrenci Türk spor medyasında dijitalleşmenin etkisini Exxen'in UEFA Şampiyonlar Ligi turnuvasının dijital yayını üzerinden incelemiştir. Medyanın gelenekselden dijital dönüşümünün incelendiği bu çalışmada tercih edilen teknolojik determinizm kuramının başarılı biçimde ilişkilendirilemediği gözlenmiştir. Öğrenci ders harici seçtiği kuramla ilgili yeterince okuma yapamadığını ve mesleğinden ötürü zaman problemi yaşadığını ifade etmiştir. Bu açıdan makale dijital yayıncılık bağlamında durum saptaması niteliğine sahiptir.

Yedinci makalede öğrenci okullarda öğrencilerin teknoloji okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesine okul yöneticileri perspektifinden çözümlenme getirmiştir. Rastgele seçim yöntemiyle odak grup tekniğinin uygulandığı çalışmada araştırmacı, seçtiği Kristeva ve metinlerarasılık ile yeniliklerin yayılımı yaklaşımını başarılı biçimde ilişkilendirdiği görülmüştür. Araştırmanın özellikle literatür kısmının bu açıdan zengin olduğu ve araştırma çözümlenmesine sağlıklı biçimde rehberlik ettiği gözlenmiştir. Öğrenci ders harici seçtiği kuramlarla ilgili bolca okuma yaptığını belirtmiştir.

Sekizinci makalede öğrenci sosyal medya teşhirciliğinin kadın erkek ilişkisi üzerindeki etkisini enformasyon kuramı ve global köy yaklaşımı bağlamında incelemiştir. Rastgele seçim yöntemiyle evli çiftlerle odak grup görüşmesi yapan araştırmacı sosyal medyadan rastgele topladığı teşhir görsellerinin bireylerdeki etkisini analizi etmiştir. Araştırmanın literatür ve araştırma kısmında kuramların başarılı biçimde ilişkilendirildiği gözlenmiştir. Öğrenci ders harici seçtiği kuramlarla ilgili okuma yapabildiğini belirtmiştir.

Dokuzuncu makalede öğrenci Youtube gazeteciliği ekseninde dönüşen geleneksel gazeteciliği yerel medya kuruluşu GerçekTV bağlamında analiz etmiştir. Kullanımlar doyumlar, iletişimin ekonomi politikası ve iletişimde şırınga modelini tercih eden araştırmacı dijital platformda içerik üretimini sınıflandırarak başarılı biçimde çözümlenmiş ve dijital medyada içerik üretimindeki temel farklılıkları ortaya koymuştur. Öğrenci ders harici seçtiği kuramlarla ilgili okuma yapabildiğini ifade etmiştir.

Onuncu makalede öğrenci sosyal medyada ilaç pazarlamasını World Medicine reklamlarının göstergebilimsel analizini yaparak incelemiştir. Saussure ve Barthes'ın göstergebilimsel yaklaşımlarını benimseyen araştırmacı yabancı uyruklu bir öğrenci olmasına rağmen çözümlenmelerini başarıyla tamamlamış, gösteren ve gösterilen ilişkilerini sınıflandırarak sonuca ulaştırmıştır. Öğrenci ders harici seçtiği kuramlarla ilgili okuma yaptığını ve ayrıca lisans düzeyinde bilimsel hazırlık dersi aldığını ifade etmiştir.

Onbirinci makalede öğrenci e-ticaret pazarının Türkiye'de bilinçsiz üretim ve tüketiminin işçi sınıfına ve doğaya etkisini incelemiştir. Odak grup görüşmesinin gerçekleştirildiği bu çalışmada tercih edilen medya ve kültür endüstrisi ile Marx'ın yabancılaşma yaklaşımlarının literatür ve araştırma kısmıyla başarılı şekilde ilişkilendirilemediği gözlenmiştir. Bu açıdan araştırmanın literatür kısmı oldukça zayıftır. Öğrenci ders harici seçtiği kuramla ilgili okuma yapamadığını, mesleğinden dolayı zaman bulmak açısından zorlandığını ifade etmiştir.

Onikinci makalede öğrenci Tiktokable kavramının dijital oyun üretimi çerçevesinden incelemesini gerçekleştirmiştir. Teknik açıdan oldukça karmaşık ve zor bir uğraşı ifade eden bu kavramı çözümlenebilmek için araştırmacı kullanımlar ve doyumlar ile simülasyon kavramını tercih etmiştir. Araştırmanın literatür kısmı kuramlarla iyi biçimde ilişkilendirilmiş olsa da öğrenci, araştırma için ifade edilen üretim metodolojisi analizini gerçekleştirememiş, araştırma kısmı yarım kalmıştır. Öğrenci ders harici seçtiği kuramlarla ilgili seyrek okuma yaptığını, araştırma için yeterince zaman bulamadığını ifade etmiştir.

Onüçüncü makalede öğrenci e-ticaret sitelerinin pazarlama çalışmaları kapsamında görseller aracılığıyla uyguladığı tık tuzağı yöntemlerini kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bağlamında analiz etmiştir. Reklam verenlerin tık tuzağı yöntemiyle kullanıcı kazanmaya çalışmasını görsellerle örneklendiren öğrenci kuramsal içeriği başarılı biçimde uygulamış ve zengin bir literatür elde etmiştir. Öğrenci ders harici seçtiği kuramla ilgili okuma yapabildiğini belirtmiştir.

Makaleler genel anlamda kapsamlı bir araştırma makalesi niteliğinde olup ders kapsamında ödev için kısıtlı zamanda yapılmış olması, araştırmaların tekrar elden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Ancak makalelerin her biri ulusal ya da uluslararası nitelikli dergilerde yayımlanabilir özelliklere sahiptir. Makaleler genel anlamda kuramsal içeriği sade bir anlatımla aktarmaktadır. Ancak aktaramayan makalelerin yazarlarının ders harici okuma yapmaması ve ders içeriğini tekrar etmemesi temel etken olmuştur. Bu bağlamda kuramsal derslerin uygulamalı derslerin aksine mutlaka ders harici tekrar edilmesinin ve ilgili okumaların yapılmasının, akademik çalışmanın niteliğini doğrudan etkilediği görülmektedir. Bununla birlikte kuramsal derslerin uygulamalı formatta aktarılmasının ve araştırma formatında sonuçlandırılmasının öğrenci açısından kalıcılığı etkilediği net biçimde gözlenmiştir.

SONUÇ

Günümüzde sosyal bilimlerin iskeletini kuramsal dersler oluşturmaktadır. Bu nedenle kuramsal derslerin anlaşılabilirliği önem kazanmaktadır. Ancak, öğrenciler kuramsal dersleri anlamakta zorluklar çekmektedir. Öğrencilerin lisans eğitiminde sosyal bilim derslerine bakış açılarının incelendiği bu çalışmada; kuramsal derslerin uygulamalı çalışmalar ve görsel kaynaklarla desteklenmesi beklenmektedir. Uygulamalı anlatımlarla güncel konular birleştirilerek kuramsal dersler daha açıklayıcı ve anlaşılır olmaktadır. Büyük bir oranla öğrenciler uygulamalı ve görsel anlatımlarla kuramsal derslerin gerçekleşmesini istemektedirler.

Uygulamalı eğitim vasıtasıyla ders ve öğrenci arasında bağ kurulabilmektedir. Kuramsal derslerde yapılan uygulamalı çalışmalar sonucunda dersler geri beslemenin ağırlıklı olduğu nitelikli derslere evrilmektedir. Bu bağlamda kuramsal derslerin tek yönlü akışı, uygulamalı ve görsel kaynaklarla desteklenmesiyle çift yönlü ya da interaktif akışa dönüşmektedir. Bu noktada; uygulamalarla öğrenciler çift yönlü iletişim süreci içinde daha sağlam bir altyapıyla donatılmaktadır.

Araştırmanın evreninin oluşturan öğrenciler, kuram kavramını kural ya da yasa olarak tanımlamaktadır. İşlenmiş bilgi topluluğu olan kuramsal dersler öğrenciler tarafından yeterince ilgi görmemektedir. Üniversite öğreniminde öğrencilerde özellikle ilk ve orta öğrenimlerinde almış oldukları altyapı eksikliği gözlenmektedir. Buradaki en önemli sorun, kuramsal derste öğrenilen bir konunun öğrenci tarafından yaşamla ilişkisinin kurulamamasından kaynaklanmaktadır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu, kuramsal dersler yerine uygulamalı dersleri daha çok tercih etmektedir. Bu noktada dersin görsel anlatımlarla ya da uygulamalarla aktarımı, öğrencileri dersin içinde tutmaktadır. Bu doğrultuda; kuram derslerinde uygulamalı görsel aktarım ve örnekler önem kazanmaktadır. Kuramda verilen bilgi; uygulama ya da pratikler vasıtasıyla eyleme geçirilmelidir. Kuramsal bilgilerin uygulamalı çalışmalarla pekiştirilerek anlatımıyla daha hızlı ve kalıcı öğrenim gerçekleşmektedir. Bu çalışma sonucunda kuramsal dersler adı gibi kuramlarla sıkıştırılarak değil, güncel bilgilerle hazırlanan uygulamalarla öğrencilere aktarılmalıdır. Bu aktarım sonucunda kuramsal bilgiler; hem daha kalıcı olmakta, hem de hızlı biçimde öğrenciler tarafından öğrenim gerçekleşmektedir. Sonuç olarak teorik bilgiler uygulamalı pratiklerle daha etkileşimli bir eğitimi beraberinde sağlamakta ve kuramla yaşam bağı kurulabilmektedir. Kuramsal derslerde öğrenilen konuların, uygulamalı eğitim yardımıyla öğrenci tarafından yaşamla ilişkisinin kurulması sağlanabilmektedir.

Bu araştırma bağlamında 13 yeni medya yüksek lisans öğrencisiyle birebir makale çalışması gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerden özgür biçimde konu ve bu konuyla alakalı ilişkilendirebilecekleri kuramları seçmeleri istenmiştir. Tüm makalelerin tamamlanabilmesi için toplamda öğrencilere iki aylık süre tanınmıştır. Bu çalışmalardan sadece bir tanesi araştırma kısmı bağlamında tamamlanamamış, ancak hepsi literatür açısından tamamlanmıştır. Ders anlatımlarında kuram aktarımının uygulamalı,

görsel içerik açısından zengin ve yavaş tempoda gerçekleşmesine özen gösterilmiştir. Bu açıdan dersin finalinde öğrenciler dersin işleniş biçiminden memnun kalmış, kuram bilgileri açısından sağlıklı geri dönüşler yapmışlardır. Ancak her ne kadar uygulamalı ders işleme gerçekleştirilse de, öğrencilerin dersi mutlaka ders harici tekrar etmesi, okuma yapması ve öğrenimlerini kuramlarla pekiştirerek gündemi yorumlaması zorunluluktur. Bu nedenle öğrencilerin ders harici yaptıkları tekrarların öneminin vurgulanması, dersin başarısını doğrudan etkilemesi bakımından hayatidir.

KAYNAKLAR

- Aziz, A. (2003). Araştırma Yöntemleri Teknikleri ve İletişim. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Barbier, F. & Lavenir, C. (2001). Diderot'dan İnternete Medya Tarihi. (Çev. Kerem Eksen). İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Barthes, R. (2003). Çağdaş Söylenler. Ankara: Metis Yayınları.
- Baudrillard, J. (2016). Simülakrlar ve Simülasyon. (Çev. Oğuz Adanır), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bulut, F. (2018). 'Metinlerarasılık' Kavramının Kuramsal Çerçevesi. Edebi Eleştiri Dergisi, 2 (1), 1-19.
- Castells, M. (2004). Ağda Küreselleşme, Kimlik ve Toplum-Calhoun, Lyon ve Touraine'e Cevap! M. Armağan (Ed.) içinde, Küresel Kuşatma Karşısında İnsan (Çev. Ş. Yalçın). İstanbul: Ufuk Kitap Yayınları.
- Castells, M. (2005). Ağ Toplumunun Yükselişi. (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Diñç, A. (2021). Karl Marx'ın Yabancılaşma Kavramının Epik Tiyatro Müziğine Etkisi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 61 (2), 774-788.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2002). Öteki Kuram - Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi. Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Falay, N. (2014). Kamusal Alanın Oluşumu, Dönüşümü ve İktisadi Boyut. Journal of Life Economics, 1 (2), 51-70.
- Fiske, J. (2017). İletişim Çalışmalarına Giriş. (Çev. Süleyman İrvan), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Forestieri, E. (2005). Optical Communication Theory and Techniques. Boston: Springer.
- Gallager, R. G. (1968). Information Theory and Reliable Communication. USA: John Wiley & Sons.
- Gallager, R. G. (2007). Principles of Digital Communication. UK: Cambridge University Press.
- Güngör, N. (2016). İletişim - Kuram Yaklaşımlar. İstanbul: Siyasal Kitabevi.
- Hartley, J. (2011). Communication, Cultural and Media Studies: The Key Concepts. London: Routledge.
- Karakuş, H. (2014). 100 Soruda Köy Enstitüleri. Ankara: 2014.
- Koç Alamaslı, I. (2021). Kültür Endüstrisi Bağlamında Instagram. İletişim Bilimi Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 39-49.
- McLuhan, M. (2007). Gutenberg Galaksisi. (Çev. Gül Çağalı Güven). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- McQuail, D. & Windahl, S. (2005). *İletişim Modelleri*. (Çev. K. Yumlu) Ankara: İmge Kitabevi.
- Rogers, E. M. (2003). Diffusion of Innovations. New York: Free Press.
- Saussure, F. (2001). Genel Dilbilim Dersleri. (Çev. Berke Vardar) İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Saussure, F. (2014). Genel Dilbilim Yazıları. (Çev. Savaş Kılıç) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Uluç, M. A. (2020). Karl Marx ve Yabancılaşma: Sosyolojik Bir Analiz. Hafıza, 2 (1), 26-38.
- Uzun, R. (2013). "Teknoloji Merkezli Yaklaşımlar", ed. Erkan Yüksel, İletişim Kuramları, s.107-126, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Varol, S. F. (2012). İzleyici ve Yorumlar. Marmara İletişim Dergisi, (19), 125-150.

Yüksel, E. (2013). İletişim Kuramları. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2803, Eskişehir.